

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

СТЕЧИШИН Надія Володимирівна

УДК - 802.0.561

**АДРЕСАТНІ ПЕРЕРИВАННЯ В МОВЛЕННЄВІЙ КОМУНІКАЦІЇ
ТА МОВНІ ЗАСОБИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ
В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Спеціальність 10.02.04 - германські мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 1997

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі граматики та історії англійської мови Київського державного лінгвістичного університету.

- Науковий керівник — доктор філологічних наук, професор, академік АН ВШ України
ПОЧЕПЦОВ Георгій Георгійович,
Київський державний лінгвістичний університет, кафедра граматики та історії англійської мови, зав. кафедрою.
- Офіційні опоненти — доктор філологічних наук, професор
КАРАБАН Вячеслав Іванович,
Київський державний університет ім. Т. Шевченка, кафедра лінгво-країнознавства, зав. кафедрою.
- кандидат філологічних наук,
БІЛОДІД Юлія Іванівна,
Київський державний лінгвістичний університет, кафедра англійської філології, доцент.
- Провідна організація — Черкаський державний університет ім. Б. Хмельницького, кафедра практики англійської мови.

Захист відбудеться "19" ГРУДНЯ 1997 року о 11.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.054.02 при Київському державному лінгвістичному університеті (252650, Київ, вул. Червоноармійська, 73).

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Київського державного лінгвістичного університету.

Автореферат розісланий "19" Листопада 1997р.

Вчений секретар
спеціалізованої
вченої ради

професор М.П. Дворжецька

В рамках нового підходу до вивчення мови як системи складної і часто непослідовної, що функціонує і змінюється в умовах суспільної взаємодії людей, закономірно виникли проблеми аналізу всього спектра мовних явищ, які відображають специфіку розмовної мови, а одним з об'єктів вивчення стала не мовна поведінка чи мовні норми самі по собі, а те, якою мірою люди відхиляються від цих норм.

Виникнення і функціонування такого явища, як переривання, вже було предметом спостережень у ряді робіт на матеріалі різних мов (Б.М. Гаспаров; В.Д. Девкін; І.В. Кевіша; Т.М. Чхетіані; Л.П. Якубинський). Дане явище розглядалося в контексті правил мовленнєвої поведінки, з урахуванням рольових приписів, рольових сподівань, у зв'язку з вивченням метакомунікативної функції мовлення, дослідженнями механізму міні комунікативними ролями, захоплення ініціативи в розмові.

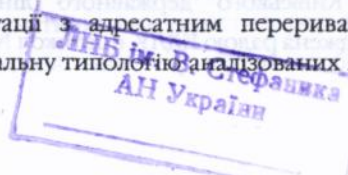
До цього часу адресатні переривання в сучасній англійській мові не були об'єктом спеціального дослідження у вітчизняній лінгвістиці. Є лише декілька робіт, близьких до даної теми, в яких аналіз проводиться "від мовця" і передбачає дослідження явища переривання тільки з ініціативи самого суб'єкта мовлення (А.В. Ваяхіна; Є.Г. Герасимова).

Деякі аспекти функціонування переривань розглядаються в наукових статтях зарубіжних лінгвістів, які аналізують дане явище як на рівні лінгвістичного мікроаналізу інтеракції, так і ширше — на рівні антропологічного макроаналізу культури (L.L. Barker; M. Moerman; A.-V. Stenstrom).

Об'єктом реферованої дисертаційної роботи є адресатні переривання в сучасній англійській мові.

Предмет вивчення складають функціонально-структурні та прагматичні особливості адресатних переривань, причини їх появи.

Основна **мета** дослідження — комплексне вивчення адресатних переривань в сучасній англійській мові — визначила необхідність вирішення конкретних **завдань**: виявити структурні особливості й основні напрямки розвитку ситуації з адресатним перериванням; створити комунікативно-функціональну типологію аналізованих явищ;

виділити і описати фактори, які обумовлюють появу і функціонування адресатних переривань; встановити їх характер; визначити вплив соціальних параметрів комунікативного акту на появу адресатних переривань, на вибір форми перериваючого висловлювання; вирішити питання про допустимість даного явища, ступінь його виправданості, враховуючи його суперечливий характер; встановити конкретні функції, які адресатні переривання можуть виконувати в мовленнєвій взаємодії; виділити основні прагматичні типи, які реалізують адресатні переривання, визначити їх ілюктивний потенціал, виявити специфіку реалізації даного явища тим чи іншим прагматичним типом речення; провести системний опис мовних і немовних засобів адресатних переривань, встановити особливості їх функціонування, а також роль в реалізації комунікативно-інтенційного змісту перериваючої репліки.

Актуальність дисертації визначається тим, що в ній досліджується одне з характерних явищ розмовної мови — переривання. Такий вибір проблеми корелює із загальною тенденцією сучасної лінгвістики, спрямованою на дослідження функціонального боку мови, на розвиток комплексної теорії моделей спілкування, на подальше вивчення лінгвістичної інтерпретації особистісних відносин між комунікантами в мовленнєвій взаємодії з врахуванням усіх факторів комунікативного акту. Створення моделей спілкування неможливе без визначення і опису ненормованих явищ мови, відхилень від встановлених суспільством принципів і правил мовленнєвої поведінки, різноманітних комунікативних невдач. Усі ці явища вимагають спеціального лінгвістичного дослідження і пояснення, а аналіз причин їх появи і функціонування дозволить визначити набір умов успішного протікання процесу мовленнєвої взаємодії.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертація виконана в межах наукової теми "Типологія та функціонування мовних одиниць фонетичної, граматичної та лексичної систем сучасних германських і романських мов: когнітивний, комунікативний та прагматичний аспекти", що розробляється кафедрою граматики та історії англійської мови Київського державного лінгвістичного університету (тема затверджена радою КДЛУ, протокол N3 від 27 жовтня 1997 року).

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що в ньому вперше на матеріалі сучасної англійської мови здійснено комплексний аналіз адресатних переривань в аспекті їх функціонально-структурних і прагматичних властивостей, дано визначення цього явища. Встановлені й системно описані фактори, які зумовлюють появу і функціонування адресатних переривань; визначено вплив соціальних параметрів комунікативного акту на появу і вибір форми перериваючого висловлювання; встановлено поліфункціональність перериваючих реплік адресата і визначено конкретні функції, які вони виконують у мовленнєвій взаємодії; виявлений суперечливий характер даного явища, а також з'ясовано допустимість і виправданість його вживання в певних ситуаціях спілкування; встановлено специфіку реалізації адресатних переривань різними прагматичними типами речень.

Особистий внесок дисертанта визначається тим, що, вперше запропонована в роботі комунікативно-функціональна типологія адресатних переривань, є певним здобутком, що розширює традиційну сферу досліджень функціонального боку мови, сприяє подальшому вивченню прагматичного аспекту мовленнєвої комунікації, лінгвістичної інтерпретації особистісних відносин між комунікантами, розвитку комплексної теорії моделей спілкування.

Матеріалом дослідження є корпус з 2970 прикладів макро/мікродіалогів із художніх творів англійських та американських авторів ХХ сторіччя, одержаний методом суцільної вибірки. При аналізі перериваючих висловлювань адресата бралися до уваги також репліки-реакції перерваного мовця.

Для досягнення загальної мети та вирішення поставлених у роботі конкретних завдань в цілому застосовуються такі **методи і прийоми** лінгвістичного аналізу: семантико-синтаксичний, інтенційний, актомовленнєвий, елементи контекстуального аналізу.

Теоретична значущість дисертаційного дослідження полягає в одержанні нових знань про прагматичні властивості перериваючих висловлювань в сучасній англійській мові, структурні особливості

ситуацій з адресатним перериванням, а також специфіку появи і функціонування даного явища в конкретних ситуаціях при безпосередньому спілкуванні. Дане дослідження є конкретною розробкою однієї з актуальних проблем прагмалінгвістики, а саме, проблеми вивчення прагматичного аспекту мовленнєвої комунікації, дослідження мови з позицій її використання в діяльності людини як члена соціуму. Результати дослідження є певним вкладом в розробку теоретичних аспектів прагматичного синтаксису та теорії мовленнєвих актів і можуть сприяти подальшій розробці найбільш дискусійних проблем породження мовлення та його сприйняття, співвідношення лінгвістичних/екстралінгвістичних факторів; вивченню принципів і правил мовленнєвої поведінки, а також таких понять, як мовна ввічливість, тональність спілкування, ритуальна рівновага.

Практична цінність дисертації полягає в можливості застосування її положень та висновків у курсі теоретичної граматики при вивченні питань синтаксису мовлення, на заняттях з практики англійської мови при навчанні діалогічної мови, вмінням та навичкам керування діадичною інтеракцією. Результати дослідження допоможуть в закріпленні та подальшому розвитку комунікативної компетенції тих, хто вивчає англійську мову, в залученні їх до іншомовних форм мовленнєвої поведінки.

Апробація роботи. Основні положення і результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри граматики та історії англійської мови Київського державного лінгвістичного університету, на науковій конференції "Лінгво-дидактичні проблеми викладання іноземних мов на економічних факультетах" Тернопільської академії народного господарства. Результати дослідження відображені в трьох публікаціях.

На захист виносяться такі **положення**:

1. Адресатні переривання являють собою мовне явище, що реалізує характерні властивості розмовної мови. Вони є складним феноменом, в якому поєднуються, з одного боку, встановлені суспільством норми і правила мовленнєвої поведінки, а з іншого, реалії повсякденної мовленнєвої взаємодії, комунікативні потреби конкретного адресата в ситуації спілкування.

2. Явище адресатного переривання має суперечливий характер. З одного боку, воно відноситься до категорії "неввічливого", будучи своєрідним показником певного рівня культури людини, і являє собою порушення мовної норми. З другого боку, його вживання допустиме, а в деяких ситуаціях виправдане (як своєрідний регулятор ходу діалога, в екстремальних ситуаціях спілкування).

3. Перериваючий адресат здійснює мовленнєві дії, зумовлені певною інтенційною спрямованістю. Загальна інтенція перериваючого адресата визначає структурні особливості та характер розгортання ситуації з адресатним перериванням. Фаза переривання мовленнєвого ходу є частиною внутрішньої структури комунікативного акту і включає: 1) ініціальний мовленнєвий хід, 2) перериваючий хід у відповідь, 3) подальший мовленнєвий хід, який свідчить про характер розгортання розмови після переривання. Структурні особливості ситуації з адресатним перериванням визначають специфіку функціонування даного явища, що проявляється в двох типах: абсолютних і відносних перериваннях.

4. Особливості появи і характер функціонування адресатних переривань зумовлені мовними і немовними складовими комунікативного акту. До мовних факторів відносяться три взаємопов'язані параметри повідомлення: його зміст, форма та доречність. Немовні фактори включають мовця (його мовленнєву та немовленнєву поведінку), слухача, а також ситуацію спілкування. Вмотивованість адресатних переривань в аспекті об'єктивності/суб'єктивності визначає функціонування двох груп: суб'єктивно-обумовлених та об'єктивно-обумовлених переривань. В реальній дійсності переривання часто є наслідком одночасної дії кількох факторів: об'єктивних, суб'єктивних та мовних, немовних.

5. Поява та функціонування адресатних переривань обумовлені соціальними параметрами комунікативного акту: нерівноправністю соціальних і статусних ролей комунікантів, конфліктом ролевих партнерів, порушенням комунікантами правил і принципів комунікативного співробітництва.

6. Локутивний потенціал прагматичних типів визначає специфіку реалізації адресатних переривань, а також ефективність перериваючої репліки. Найбільша кількість перериваючих реплік представлена директивами ін'юнктивного і реквестивного видів. Найвищий перлокутивний ефект є характерним для змішаних мовленневих актів, які збільшують спонукальну силу перериваючої репліки.

Лексико-граматичне оформлення перериваючих мовленневих актів має соціальну основу і обумовлене ситуаційними параметрами спілкування, а також загальною інтенцією адресата.

7. Перериваючі репліки адресата характеризуються активним залученням до своєї структури елементів фонації, кінесики, проксемики, а також акціональних компонентів.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів з висновками по кожному з них, заключної частини, списку основної використаної літератури та списку джерел ілюстративного матеріалу.

У вступі дається визначення досліджуваного явища, обґрунтовується вибір теми, актуальність і наукова новизна, визначаються мета і завдання дослідження, його теоретична і практична значимість, формулюються основні положення, що виносяться на захист, визначається матеріал та методи дослідження.

У першому розділі визначається місце адресатних переривань у структурі мовленнєвої діяльності людини (явище переривання розглядається з позицій категорії адресації та основних принципів мовленнєвого спілкування), досліджуються структурні особливості фази переривання мовленнєвого ходу, а також специфіка й основні напрямки розвитку ситуації з адресатним перериванням, виділяються основні функціональні типи адресатних переривань.

У другому розділі розглядаються і класифікуються фактори, які обумовлюють появу і функціонування адресатних переривань, аналізується вмотивованість даного явища в аспекті об'єктивності/суб'єктивності, визначається вплив соціальних параметрів комунікативного акту на появу і функціонування адресатних пе-

реривань, розглядається питання про суперечливий характер досліджуваного явища.

У **третьому розділі** вивчаються прагматичні особливості перериваючих висловлювань адресата, виділяються основні прагматичні типи, що реалізують адресатні переривання, встановлюється їх ілокутивний потенціал, виділяються та описуються два функціональні типи невербальних засобів реалізації адресатних переривань, визначаються функції перериваючих висловлювань у мовленнєвій взаємодії.

В **заключній частині** коротко підбиваються підсумки дослідження, накреслюються перспективи подальшої розробки проблеми.

Основний зміст роботи.

Адресатні переривання являють собою одне з характерних явищ розмовної мови, яке, з одного боку, є одним з об'єктивних показників прихованого процесу сприйняття мови, а, з іншого, є підтвердженням того, що в реальній комунікації беруть участь не ідеалізовані абстракції, які продукують граматично правильні речення і реалізують ідеальну схему мовленнєвого обміну, а люди певної статі, віку, емоційного стану, психічного складу, соціального і культурного статусу та ін.

Під *адресатним перериванням* ми розуміємо вербальну/невербальну дію адресата, спрямовану на незапрошене втручання в мовлення партнера, з метою тимчасового чи остаточного її припинення. Особливістю ситуації з адресатним перериванням є те, що адресат, до якого безпосередньо звертається мовець і на якого спрямована ілокутивна сила висловлювання, виступає в якості суб'єкта здійснюваної дії. Об'єктом дій перериваючого адресата стає такий аспект мовленнєвої діяльності партнера, як реалізація мовленнєвих дій.

Перериваючий адресат здійснює мовленнєві дії, зумовлені певною інтенційною спрямованістю. В першому розділі виділяється й аналізується особливим чином організована фаза переривання мовленнєвого ходу, яка є частиною внутрішньої структури кому-

нікативного акту і включає 1) ініціальний мовленнєвий хід, 2) перериваючий хід у відповідь, 3) подальший мовленнєвий хід, який свідчить про напрямок розгортання розмови після переривання. Структуру фази переривання мовленнєвого ходу визначає загальна інтенція адресата (необхідними складовими якої є "вихідна та кінцева" (О.Г. Почепцов) інтенції), яка включає два етапи реалізації задуму: по-перше, це реалізація вихідної інтенції адресата (з "фізичним" обривом висловлювання чи без нього). Другим етапом є реалізація кінцевої інтенції, для розвитку якої характерними є остаточне припинення розмови або її продовження, зміна або збереження комунікативного статусу співрозмовників, зміна чи збереження теми. В роботі детально аналізується кожен етап розгортання ситуації з адресатним перериванням.

Виходячи з наявної структури фази переривання мовленнєвого ходу і залежно від характеру вторгнення в чуже мовлення та кінцевої інтенції адресата, виділяються дві групи адресатних переривань: абсолютні та відносні.

Для абсолютних переривань характерними є 1) "фізичний" обрив висловлювання; 2) відсутність подальшого мовленнєвого ходу, який свідчить про припинення розмови взагалі: TYRONE:[...] Every day from now on, there'll be the same drifting away from us until by the end of each night— EDMUND:(Miserably) Cut it out, Papa! (He jumps up from his chair.) I'm going to get dressed (E. O'Neill). Реалізація вихідного задуму перериваючого адресата часто відбувається одночасно з "фізичним" обривом мовлення партнера, що є специфічним для структури більшості фаз переривання мовленнєвого ходу і впливає на структуру перерваного висловлювання. Обрив може відбуватись на будь-якій стадії реалізації структурно-логічної схеми речення. Графічним оформленням перерваного висловлювання в таких випадках є, як правило, три крапки, тире (іноді подвійне тире) або дефіс.

Для відносних переривань характерним є 1) відсутність безпосереднього "фізичного" вторгнення в мову партнера; 2) продовження розмови після перериваючої репліки: "[...] When Mother conspires with

Gerry in filling the bath with snakes I think it's my duty to complain." "Oh, shut up," said Leslie. "What I want to know is, when's he going to remove the bloody things?" (G. Durrell). Коли переривання здійснюється без "фізичного" вторгнення в мову, воно не впливає на структуру перерваного висловлювання, а момент перерваності збігається зі структурною завершеністю речення. Про наявність факту переривання свідчить, як правило, семантична структура перериваючого висловлювання, яка містить семантичний елемент, що номінує ту поведінку-реакцію (припинити мовленнєву/немовленнєву дію), якої перериваючий адресат хоче добитися від мовця і яка стимулюється конкретною ситуацією спілкування; а також коментар автора.

Про відносний характер адресатних переривань ми говоримо і в тих випадках, коли є безпосередній обрив висловлювання мовця, проте розмова продовжується після перериваючої репліки і, навпаки, "фізичне" вторгнення в мову відсутнє, але розмова після переривання припиняється: "[...] But, unluckily, for the same unknown reason, the Prime Minister's car deviated from the road—" "At a point where the road curves?" interrupted Poirot. [...] "For some unknown reason", continued Lord Estair, "the Premier's car left the main road" (A. Christie). В даному випадку, перервавши мовця, адресат, проте, не має наміру припинити розмову і змінювати свій комунікативний статус. Оскільки реагуюча репліка не впливає на загальну "програму" повідомлення, діалог продовжується, зберігаючи тематичну єдність. У подібних ситуаціях спостерігається своєрідне прискорення ходу діалога з метою одержання максимуму бажаної інформації.

Аналіз причин появи адресатних переривань виявив багатоаспектний характер їх обумовленості дією цілого ряду складових комунікативного акту. При виділенні основних факторів адресатних переривань за основу взята загальна модель комунікативного акту Д.Х. Хаймса, згідно з якою кожен акт мовлення включає 1) Відправника /Адресуючого, Адресанта, Мовця/; 2) Отримувача /Адресата/; 3) Форму повідомлення; 4) Канал зв'язку; 5) Код; 6) Тему; 7) Обстановку /Сцену, Ситуацію/ (Д.Х. Хаймс).

Залежно від характеру відповідної складової комунікативного акту (мовної/немовної) (О.Г. Почепцов), виділені дві групи факторів, які обумовлюють появу та функціонування адресатних переривань: мовні та немовні.

До мовних факторів відносимо особливості параметрів повідомлення — його зміст, форма та доречність.

Встановлено, що найбільша група переривань зумовлюється змістом повідомлення, яке викликає емоційну або раціональну оцінку адресата.

Зміст повідомлення мовця стимулює перериваючу реакцію адресата тоді, коли він пов'язаний з такими негативними емоційними компонентами, як "зневага", "звинувачення", "приниження", "грубість", "погроза", "насмішка", "обман" та ін. Це викликає негативну емоційну оцінку адресата: образу, гніву, обурення, розчарування, збентеження і т.д.: "He says you're absolute paupers and we'll have to be kind to you, but I shan't let you ride my new pony because you'll ruin it's mouth." "Shut up, squirt!" Monty kicked him with her new Louis-heeled shoe (С. Brayfield). Подібні ситуації характеризуються емоційною напругою, яка зумовлює специфіку реагування і проявляється у двох видах тактик: наступальній та оборонній. Кожна з тактик визначає, в свою чергу, характер реактивних перериваючих реплік адресата.

Для наступальної тактики типовим є "фізичний" обрив мовця; емоційно забарвлена лексика: squirt, slut, damned fool, foul tongue, blasted mouth та ін.; емоційно-синтаксичні структури — накази замовкнути: shut up, cut it out, lay off it, hold your tongue, pipe down, dry up, hush that bawling, come off та ін.; прямі реакції на істинісне значення або перенесення звинувачення на мовця: that's a lie, it's all lies, you're a liar, what a lie, it's nothing but your ignorant lies та ін., а також акціональні прояви у вигляді безпосередніх агресивних дій у момент найвищого емоційного накалу мовленнєвої ситуації (негативна емоція "лють/гнів").

Характерною ознакою оборонної тактики є менша інтенсивність прояву негативних емоцій. Реакція адресата може пом'якшуватись, обмежуючись сферою його самого: I am for the truth; I have done with lies

та ін. Вимога замовкнути, припинити мовлення може супроводжуватись поясненням причини, що викликала цю вимогу: I can't bear it; I can't trust you; I've heard that a million times та ін., а також включенням лексичних компонентів типу please, pray, will you, can't you, які знімають негати́вний відтінок наказу.

Реакція перериваючого адресата стимулюється загальним змістом повідомлення, його темою. Перериваюча репліка в таких випадках часто містить висловлювання, які експліцитно виражають відношення адресата до почутого і свідчать про його намір щодо теми розмови: this is forbidden ground; we are not supposed to talk about the shipping; don't let us discuss this any further; I have another idea; such things should not be said; let's drop the subject: he's not worth wrangling about та ін.

Реакція адресата на зміст повідомлення може бути виражена у формах незгоди або заперечення. Перерване висловлювання розцінюється в таких випадках як нерелевантне (представлена в ньому інформація не відповідає дійсності). Перериваюча репліка-незгода представлена реченнями в стверджувальній або заперечній формі: you're quite wrong; that proves less than nothing; I don't think so; none of the above; that's not what I mean та ін., іменниками у вигуківому значенні: nonsense; stuff; rubbish та ін., заперечною часткою no, або її розмовним еквівалентом pore.

Причинами адресатних переривань, які пов'язані з раціональним компонентом в оцінюванні повідомлення, є такі: а) зміст висловлювання частково або повністю незрозумілий для адресата: CUSINS: When I learnt the horrible truth— LADY BRITOMART: What do you mean by the horrible truth, pray? (B. Shaw). Встановлено, що найпоширенішими тактиками реагуючої дії адресата в таких випадках є тактики перепитування і уточнення. При цьому сигнали, що реалізують ці тактики, набувають значення сигналів-переривань; б) висловлювання, з точки зору адресата, є неповним і вимагає деталізації або додаткової інформації: HECTOR: Her theory is that her conduct is so correct- RANDALL: Correct? She does nothing but makes scenes from morning till night (B. Shaw); в) адресат знає подальший зміст

висловлювання і перериває мовця для того, щоб 1) припинити розмову взагалі; 2) самому продовжити почате мовцем висловлювання, користуючись тактикою підхвату: "Didn't you notice anything wrong when you tried—"—"tried them on in the shop?" (M. Spark).

Спостерігається також одночасна дія декількох факторів, пов'язаних зі змістом повідомлення.

Аналіз показав, що, поряд зі змістом повідомлення, причиною адресатних переривань є його формальні ознаки, а саме: 1) темп і динаміка мовлення; 2) спосіб формулювання окремих лексичних елементів висловлювання, особливо при звертанні до адресата; 3) правильність вимови; 4) вживання мовцем фамільярної та вульгарної лексики.

Встановлено також, що адресат, сприймаючи почуте, оцінює його з погляду адекватності даній ситуації. Перериваюча репліка в таких випадках вказує на недоречність самого акту мовлення, несвоечасність висловлювання, недоречність звертання чи інших компонентів висловлювання та містить відвід мовця або самовідвід адресата.

Немовні фактори адресатних переривань включають фактор відправника (його мовленнєву та немовленнєву поведінку); фактор несанкціонованого слухача, а також особливості ситуації реалізації комунікативного акту.

Враховуючи факт видимої чи невидимої присутності слухача, адресат регулює мовленнєву діяльність мовця, впливаючи при цьому на появу чи замовчування висловлювання: "[...] Frederick was killed as he was chased by ladies. He said—" "Sh-sh-sh!" Annabel gripped her arm [...]. So far, the corridors to right and left of the lift were deserted, but behind each door was an unknown factor (M. Spark).

Реакція адресата на поведінку мовця може мати двоякий характер: як реакція на будь-яку дію, включаючи мовлення, або як реакція на лінію мовленнєвої поведінки: NURSE: A human being is not the same as an animal, Mrs. Torrance. And I don't hold with what they call— LADY: (Overlapping) Don't give me a sermon, Miss Porter [...] (T. Williams).

Аналіз показав, що ситуація, в якій зайняті комуніканти, в багатьох

відношеннях визначає характер їх взаємодії і є одним із факторів, які впливають на тактику реагування адресата. Обставинами мовленнєвого акту, які стимулюють переривання мовця, є: а) часові параметри (обмеження в часі та ін.) і б) особливості предметного світу, який оточує комунікантів (несподівані чи незвичайні явища, сторонні перешкоди, об'єкти, що оточують комунікантів або знаходяться в полі зору, та ін.).

Слід зазначити, що мотиви переривання в більшості випадків накладаються один на одного, діють у комплексі. Виділити домінуючий мотив інколи складно, так само, як складно визначити почуття людини, її бажання чи настрої.

Встановлено, що поява та функціонування адресатних переривань обумовлюються соціальними параметрами комунікативного акту: нерівноправністю соціальних і статусних ролей комунікантів, конфліктом рольових партнерів, порушенням комунікантами правил і принципів комунікативного співробітництва. В роботі детально описано ситуації, в яких причиною появи адресатних переривань стало порушення того чи іншого постулату або принципу комунікативного співробітництва.

Виявлено суперечливий характер явища адресатного переривання. З одного боку, воно відноситься до категорії "неввічливого", будучи своєрідним показником певного рівня культури людини, і являє собою порушення мовної норми. З другого боку, його вживання допустиме, а в деяких ситуаціях виправдане (як своєрідний регулятор ходу діалога, в екстремальних ситуаціях спілкування).

В реферованій дисертації аналіз прагматичних особливостей перериваючих висловлювань адресата здійснено згідно типології комунікативно-прагматичних типів висловлювань, розробленої вітчизняним лінгвістом Г.Г. Почепцовим.

Основними складовими мовленнєвих актів, які реалізують адресатні переривання, є: 1) перериваюче висловлювання, 2) адресат, 3) мовець, 4) мета переривання. До складових мовленнєвого акту відносяться також фонові знання.

Встановлено, що адресатні переривання реалізуються прагматичними типами, які функціонують у мовленні як прямі та непрямі мовленнєві акти.

Розділ 3 присвячено детальному аналізу реалізації адресатних переривань кожним з прагматичних типів.

Основними прагматичними типами з прямим комунікативним змістом, що беруть участь в реалізації адресатних переривань, є такі: 1) директиви (ін'юнктиви і реквестиви); 2) констативи; 3) квеситиви; 4) менасиви; 5) вокативи. Найбільша кількість перериваючих реплік представлена директивами ін'юнктивного і реквестивного видів, які відрізняються від інших мовленнєвих актів особливими функціональними характеристиками.

Директиви ін'юнктивного виду виражені: 1) у формі імперативів — грубих наказів, вимог зупинити мовленнєву дію чи будь-яку дію взагалі: stop; stop talking; wait; wait a moment; cut it out; cut off; come off it; quit it; be quiet; forget it; shut up; dry up; lay off it; zip up; sod off; stow it; skip it; pipe down; calm yourself та ін.; 2) у формі заперечних наказових конструкцій: don't; don't talk; don't pull that; don't dare + інфінітив та ін.; 3) у формі вигуків імперативів, які виражають заклик замовчати, заспокоїтись чи припинити будь-яку дію, включаючи мовлення: nix; tch; sh (sh-sh-sh; shssh); shush; shoo, shoo; hush; now-now; nuff та ін.; 4) у формі скорочених емотивних конструкцій: not a word; no further; silence; that's enough та ін.

Директиви реквестивного виду представлені формою "м'якого" (С.А. Сухих) некатегоричного імператива, який має найменший ступінь категоричності спонукального акту. Наказовий характер висловлювання може зніматись включенням лексем please, pray, або з допомогою специфічних граматичних форм реквестива: форми спонукального речення та форми питального речення, яке починається з will you, can't you або супроводжується приєднаною питальною конструкцією: "[...] I'm really tired of this, Grantham. I've- "You're getting paid. aren't you? Do it for one more week, okay?" (J. Grisham).

Спостерігається обумовленість вживання тієї чи іншої форми директива соціально-рольовим статусом партнерів.

Найвищий перлокутивний ефект спостерігається в змішаних мовленневих актах, які збільшують спонукальну силу перериваючого висловлювання.

Непрямі мовленневі акти, що реалізують адресатні переривання, представлені, головним чином, директивами ін'юнктивного і реквестивного видів і менасивами. Вживання адресатом непрямих форм спонукання в перериваючій репліці спричинює більш високий перлокутивний ефект порівняно з прямими спонукальними формами.

Лексико-граматичне оформлення перериваючих мовленневих актів має соціальну основу й обумовлене ситуаційними параметрами спілкування, а також загальною інтенцією адресата.

Аналіз показав, що первинною функцією прагматичних типів, які реалізують адресатні переривання, є функція переривання мовленнєвого ходу. Крім неї вони виконують комунікативну функцію (містять інформацію перериваючого адресата), а в тих випадках, коли, як наслідок переривання, проходить перерозподіл ролей мовця і адресата, вони виконують і метакомунікативну функцію: "Now listen, lady..." Peremptorily she cut him off. "I will not listen. Instead, you will listen to me" (A. Hailey).

Встановлено, що перериваючі репліки адресата характеризуються активним залученням до своєї структури елементів фонації, кінесики, проксемики, а також акціональних компонентів. Слід зазначити, що в реферованій роботі невербальні компоненти розглядаються з точки зору їх прагматичної вмотивованості і контекстуальної обумовленості, з врахуванням їх ролі в реалізації комунікативної інтенції перериваючого висловлювання.

Залежно від ступеня участі невербальних засобів у реалізації адресатних переривань виділено два типи. Перший тип представляють функціональні субститути мовленневих дій перериваючого адресата, які самостійно виконують прагматичну функцію переривання на відповідному контекстуальному фоні: "[...] Whatever she is, she's part of us,

flesh of our flesh. Now I think about it you look quite like her..." There was a sharp crack as Cathy hit Monty full in her face, then hit her again (C. Brayfield). Другий тип представлений невербальними компонентами, які доповнюють чи дублюють зміст мовленнєвих дій перериваючого адресата, з різним ступенем активності беручи участь в актуалізації ілюктивної функції перериваючого висловлювання: "[...] I swear he's almost crying. Listen..." "I don't want to hear it." Hussain gently made her sit down and turned off the tape [...] (C. Brayfield).

Лінгвістичний аналіз показує, що переривання — це явище з масою протиріч, різноманітних відтінків та нюансів, яке вимагає всебічного розгляду з боку лінгвістів, психологів, соціологів, педагогів, усіх спеціалістів, які займаються вивченням поведінки людини, її мовленнєвої діяльності в суспільстві.

Основні положення дисертації відображені в таких публікаціях:

1. Прагматичний аспект адресатних переривань в сучасній англійській мові. — К.: Ред.-вид. відділ НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1997. — 9 с.
2. Структурно-функціональні особливості адресатних переривань в сучасній англійській мові. — К.: Ред.-вид. відділ НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1997. — 8 с.
3. Адресатні переривання. Фактори, які зумовлюють їх появу та функціонування /на матеріалі англійської мови/ // Вісник технологічного університету Поділля. — N1. — Хмельницький, 1997. — С.113-118.
4. Адресатні переривання та мовленнєвий етикет // Лінгводидактичні проблеми викладання іноземних мов на економічних факультетах. Науково-методична конференція. Тези. — Тернопіль, 1997. — С.108-109.

Стечишин Н.В. Адресатні переривання в мовленнєвій комунікації та мовні засоби їх реалізації в сучасній англійській мові.- Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 — германські мови. — Київський державний лінгвістичний університет, Київ, 1997.

Дисертацію присвячено вивченню явища адресатного переривання в мовленнєвій комунікації на матеріалі сучасної англійської мови. На базі функціонально-прагматичних критеріїв у роботі здійснено комплексний аналіз адресатних переривань, дано визначення цього явища, описано мовні і немовні засоби, які беруть участь в його реалізації. Виявлено і описано фактори, що обумовлюють появу та функціонування адресатних переривань, а також специфіку реалізації даного явища різними прагматичними типами речень.

Ключові слова: англійська мова, мовленнєва комунікація, адресатне переривання, функціонально-прагматичні критерії, мовні і немовні засоби, фактори, прагматичні типи речень.

Стечишин Н.В. Адресатные прерывания в речевой коммуникации и языковые средства их реализации в современном английском языке. — Рукопись.

Диссертація на соискание учёной степени кандидата філологічних наук по спеціальності 10.02.04 — германские языки. — Киевский государственный лингвистический университет, Киев, 1997.

Диссертація посвящена изучению явления адресатного прерывания в речевой коммуникации на материале современного английского языка. На основе функционально-прагматических критериев в работе осуществлён комплексный анализ адресатных прерываний, дано определение данного явления, описаны языковые и неязыковые средства, участвующие в его реализации. Установлены и описаны факторы, обуславливающие возникновение и функционирование адресатных прерываний, а также специфика реализации данного явления различными прагматическими типами предложений.

Ключевые слова: английский язык, речевая коммуникация, адресатное прерывание, функционально-прагматические критерии, языковые и неязыковые средства, факторы, прагматические типы предложений.

Stechishin N.V. Addressee's Interruptions in Speech Communication and Language Means of their Realization in Modern English. — Manuscript.

Thesis for a Candidate degree in speciality 10.02.04 — Germanic languages. — Kyiv State Linguistic University, Kyiv, 1997.

The dissertation is devoted to the study of the addressee's interruption phenomenon in speech communication in Modern English. The addressee's interruptions are analysed on the basis of functional-pragmatic criteria, a definition of the phenomenon is given. The main result of the linguistic analysis is a description of the verbal and non-verbal means of addressee's interruptions and the main factors which cause the appearance and functioning of the phenomenon; a specification of the peculiarities of its realization by various pragmatic sentence types.

Key words: English, speech communication, addressee's interruption, functional-pragmatic criteria, verbal and non-verbal means, factors, pragmatic sentence types.

J. Kemp -

Brooklyn, NY. Addressee's interruptions in speech communication and Language Models of their Realization in Modern English. Linguistics Thesis for a Candidate degree in Specialized Linguistics - General Languages - Kiev State Linguistic University, Kyiv, 1967.

The dissertation is devoted to the study of the addressee's interruptive phenomenon in speech communication in Modern English. The addressee-interruptions are analysed on the basis of functional-pragmatic criteria. A definition of the phenomenon is given. The main result of the linguistic analysis is a description of the verbal and non-verbal means of addressee-interruptions and the main factors which cause the appearance and functioning of the phenomenon; a specification of the properties of its realization by various pragmatic sentence types.

Key words: English, speech communication, addressee-interruptions, functional-pragmatic criteria, verbal and non-verbal means, pragmatic sentence types.

Підписано до друку 14.11.1997
Формат 60x90/16. Папір офсетний. Наклад 100.
Обсяг - 1 умов. видав. аркуш.

Друк видавництва "Правда Ярославичів"
м.Київ, МСП, вул.Тургенівська, 8-14, кімн. 1, 4-5.

434951

AB 38961

AB 38961